

14 NOV. 1966

DE OPBOUW VAN ONZE SAMENLEVING

Rede uitgesproken door H. J. Lankhorst op het buitengewoon congres van de PSP, 19 en 20 november te Arnhem.

Gasten en partijgenoten,

Wie op het ogenblik politiek 'in' wil zijn, moet vragen om duidelijkheid. Kennelijk begrijpen de politici elkaar niet meer of kunnen zij uit elkanders politiek handelen en spreken geen wijs meer worden. Dat is niet zo'n wonder, want bij een grote eenvormigheid van politieke standpuntbepaling proberen de vijf grote partijen toch verschillend te lijken. Maar dan komt er weer een motie van dezelfde vijf, bijvoorbeeld over Vietnam, die dat schijnbare verschil wegneemt. Het is duidelijk, dat het publiek van die onduidelijkheid steeds minder begrijpt en er genoeg van begint te krijgen. Deze vaagheid en tegenstrijdigheid van de vijf grote politieke partijen bestaat niet alleen op het terrein van de buitenlandse politiek.

Vorig jaar vond bijvoorbeeld in Groningen een konferentie plaats over het onderwerp 'De visie op de economie'. Aan deze konferentie namen deel sprekers van de vijf grote partijen en van de PSP. De konklusie van de voorzitter van deze konferentie, prof. v. d. Woestijne, luidde aan het slot van de bijeenkomst, dat er geen verschil waarneembaar was in visie op de economie tussen de vijf grote partijen, doch dat alleen de PSP een duidelijk eigen - van die der anderen afwijkend - inzicht aan de dag legt. Bij de PSP hoeft men om duidelijkheid dus niet te vragen. Ik durf zelfs te stellen dat die duidelijkheid er bij de PSP van begin af aan is geweest.

Wij waren duidelijk in de kwestie Nieuw-Guinea en hebben achteraf gelijk gekregen, alhoewel dat uiteraard niet onze drijfveer was. Wij waren duidelijk in onze kijk op de Oost-West-verhouding; en van de stellingen die wij tijdens het hoogtepunt van de koude oorlog verkondigden, beginnen sommige nu - gelukkig - gemeengoed te worden. Wij waren duidelijk, toen de konstitutionele monarchie in ons land zelf, aan de hand van misstappen, haar onmogelijke positie in deze tijd ging bewijzen. Wij hebben die aangelegenheid principieel en zakelijk gehouden, buiten de persoonlijke sfeer, en waren dus niet genoodzaakt later ook maar iets van onze uitlatingen terug te nemen.

Wij waren duidelijk inzake de belastingpolitiek; het bewijs daarvan is in de huidige kabinetskrisis zichtbaar geworden.

Wij willen die - ik zou willen zeggen vanzelfsprekende - duidelijkheid ook in de toekomst betrachten, zodat de kiezers weten wat zij aan de PSP hebben. Met het verkiezingsprogramma - waarvan het ontwerp nu voor ons ligt - hopen wij dit aan te tonen.

Het pacifistisch socialisme werd door ons - nu bijna tien jaar geleden - gelanceerd als een nieuwe politiek, die in tegenstelling tot de politiek van de bestaande partijen, op directe wijze streeft naar een samenleving waarin de mensen in rechtvaardige verhoudingen tot elkaar in vrede kunnen leven. Met 'op directe wijze', bedoel ik, dat we ons niet in slaap willen laten sussen door het zelfbedrog, dat we met middelen die voor oorlogvoering bestemd zijn de vrede zouden kunnen bevestigen; dat we met middelen, die inherent zijn aan het kapitalisme een rechtvaardige samenleving zouden kunnen opbouwen of dat wij met middelen van de diktatuur - zoals geheime inlichtingendiensten - de vrijheid en de democratie zouden kunnen versterken. De PSP zal blijven waarschuwen tegen dit zelfbedrog. U kent mijn simpele - maar ik dacht voor geen tegenspraak vatbare voorbeeld - dat men een muur niet wit kan schilderen met zwarte verf.

Nu zegt men wel, dat het niet moeilijk is om eerlijk te zijn wanneer men zelf genoeg bezit. Ik vind dit een onjuiste uitspraak, want naar mijn overtuiging schuilt de oneerlijkheid reeds in het feit, dat men de situatie aanvaardt waarin men zelf voldoende, of meer dan voldoende bezit, terwijl anderen gebrek lijden. Ik bedoel hiermee te zeggen, dat men

socialisme ten onrechte nog wel eens wil zien als naijver van de niet-bezittenden ten opzichte van de groep van bezitters. Socialisme is een rechtvaardige ordening van de samenleving in al zijn facetten, waarbij een rechtvaardige verdeling van wat wij tezamen voortbrengen wordt nagestreefd. Dat zal men met overtuiging moeten willen, want dan alleen zal de individuele bereidheid kunnen worden opgebracht tot het brengen van grote of kleine offers, die voor het bereiken van zulk een samenleving nodig zijn. Die offers zijn enerzijds inderdaad het prijsgeven van bevoorrechte posities, maar anderzijds ook het niet gebruik maken van gelegenheden die zich zouden kunnen voordoen om in een bevoorrechte positie te geraken.

Hetzelfde geldt voor de democratie, die men zich natuurlijk uitsluitend zou kunnen indenken als een spelregel voor onze samenleving. Maar waar het in hoofdzaak op aankomt, is dat de individuele mens zich uit overtuiging aan die spelregel wil houden, omdat anders willekeur en rechteloosheid die samenleving zullen gaan beheersen. Daarom wordt in de mijns inziens voortreffelijke inleiding tot het ontwerp program dan ook terecht gezegd, dat democratie niet slechts is een politiek instituut, maar ook een mentaliteit en een levenshouding van zich mondig voelen en verantwoordelijk weten.

Nu kan men natuurlijk de vraag opwerpen of wij niet te hoog grijpen, of wij de goede eigenschappen van de mens niet overschatten en of wij met een op die overschatting gebaseerd program niet buiten de realiteit komen te staan. U kent dat ook: wanneer men de opvattingen van de PSP niet wil bestrijden omdat men ze in wezen eigenlijk wel juist acht, dan maakt men zich van ons af met het schouderklopje, dat wij beste en brave idealisten zijn. Op de gestelde vraag wil ik echter een tweeledig antwoord geven.

Ten eerste wordt de juistheid van een politiek program niet aangetoond door de mate waarin de menselijke instelling van het ogenblik daarop positief reageert. Een politieke partij heeft naar mijn overtuiging in dit opzicht ook een opvoedende en vormende taak. Daarom zou het onjuist zijn de contouren van de samenleving die ons voor ogen staat te vervagen, zodat het contrast daarvan met de fouten die aan onze huidige samenleving kleven, niet meer in het oog springen. Het doel waarnaar wij streven moet duidelijk zichtbaar blijven. Ten tweede, dat de PSP tussen drie zaken een duidelijk onderscheid maakt, namelijk ten eerste de situatie van dit ogenblik, ten tweede de maatschappijvorm die ons voor ogen staat en ten derde de wijze waarop wij van de huidige situatie uit stap voor stap in de richting van het gestelde doel kunnen en moeten gaan.

Het hoofdstuk 'De opbouw van de samenleving' uit het ontwerp program begint met te stellen, dat alleen het socialisme waarborgen biedt voor een samenleving van blijvende vrede, vrijheid en rechtszekerheid. Dit is volkomen in de lijn van de overtuiging die de oprichters van de PSP bezielde. Zoals het ook in overeenstemming met die overtuiging is dat van socialisme niets terecht komt zolang de geesten verpest worden door angst en oorlogsbereidheid. Daarom staat in dezelfde inleiding tot genoemd hoofdstuk, dat de partij vasthoudt aan de gedachten die oorspronkelijk aan de stichting van de verenigde naties ten grondslag lagen, en de PSP zich stelt achter de Universele Verklaring van de Rechten van de mens.

Een veel gehoorde kritiek is dat in een socialistische samenleving van de individuele vrijheid niet veel meer zou overblijven. Het is daarom goed dat in dit program een zo groot mogelijke vrijheid van de mens voorop wordt gesteld. Ik wil echter wel duidelijk stellen, dat hiermee niet wordt bedoeld de onbeperkte individuele vrijheid, die men van bepaalde zijde zo graag gehandhaafd zou willen zien. Ik geloof dat een verantwoorde definitie is, dat de individuele vrijheid zijn grens heeft daar waar deze dezelfde vrijheid van het andere individu raakt.

Aanpassing van de nederlandse wetgeving aan de in de Universele Verklaring vermelde mensenrechten is op verschillende punten nog nodig. Nieuwe wetgeving is bovendien nodig daar waar bepaalde rechten door de voortschrijdende technische ontwikkeling worden bedreigd. Ik denk dan aan een verbod en strafbaarstelling van de invoer, de verkoop en het gebruik van aflluisterapparatuur.

Zorgvuldig zal voorts moeten worden nagegaan of gemeentelijke verordeningen in wezen niet een aantasting zijn van het grondwettelijk recht op vrijheid van meningsuiting, van drukpers, van geweten en van demonstratie.

(vervolg) DE OPBOUW VAN ONZE SAMENLEVING

Rede uitgesproken door H.J. Lankhorst op het buitengewoon congres van de PSP, 19 en 20 november te Arnhem.

In de loop der tijden heeft de mensheid in het Westen een ontwikkeling doorgemaakt van despotisme en feodalisme naar prille vormen van gelijkberechtiging. Wij realiseren ons dat, wat in die loop der jaren bij ons aan democratie is gegroeid, nog verre van volmaakt is. Wij realiseren ons tevens dat die onvolmaaktheid tegelijkertijd een bedreiging van binnenuit voor die democratie betekent. Daarom dient de ontwikkeling voort te gaan en dienen wij hogere eisen aan de democratische opbouw van onze samenleving te stellen. Democratie veronderstelt een opbouw van onder naar boven, waarbij de hogere, met meer gezag en meer verantwoordelijkheid beklede organen altijd door de brede onderlaag worden gekozen. Daarom is het in strijd met die opvatting van de democratie, dat de functie van staatshoofd in ons land nog steeds bij erfopvolging door een lid uit één bepaalde familie wordt vervuld.

Het is in strijd met de democratie dat burgemeesters en kommissarissen van de koningin - die wij provinciale gouverneurs zouden willen noemen - van bovenaf worden benoemd in plaats van onderaf gekozen. Als argument tegen deze opvatting voert men aan, dat bij verkiezing van bijvoorbeeld burgemeesters, de politieke kleur van de kandidaat zo op de voorgrond gaat treden, hetgeen voor diens toekomstige boven de partijen staan schadelijk zou zijn. Alsof in het tegenwoordige benoemingsbeleid de politieke kleur geen rol speelt. Of men zich in functies die dat vereisen boven de partijen weet te stellen, hangt niet af van de wijze waarop men in die functie terecht komt, doch van de persoonlijke integriteit. Het komt nog wel eens voor dat tijdens een zittingsperiode van onze volksvertegenwoordiging een belangrijk vraagstuk opdoemt, dat bij de verkiezingen niet bestond. Nu erken ik direkt dat men een volksvertegenwoordiger niet uitsluitend kiest omdat men zijn standpunt kent ten opzichte van tijdens de verkiezing bekende politieke problemen, doch ook om het vertrouwen dat men in hem stelt met betrekking tot zijn houding ten opzichte van problemen die zich tijdens de zittingsperiode zullen voordoen. Maar het kan zijn dat de volksvertegenwoordiging voor een bijzonder belangrijke beslissing komt te staan, waarbij het zeer de vraag is of zij de mening van de bevolking ten aanzien van dat vraagstuk voldoende kent. Voor die situaties - die inderdaad uitzonderingssituaties moeten blijven - acht de PSP de mogelijkheid tot het houden van een referendum van belang.

Een ander aspekt van de opbouw van de samenleving is de zorg voor de leefbaarheid. Het ontwerp program noemt het betreffende hoofdstuk 'Leven met plezier'. Dat lijkt me wat ongelukkig gevonden, ofschoon ik er niets tegen heb dat men plezierig leeft. Dat er op het ogenblik nogal wat hapert aan die leefbaarheid vindt voor een belangrijk deel zijn oorzaak in het feit, dat men in het verleden te weinig planmatig en op de toekomst gericht tewerk is gegaan. Woningen, gebouwd in de jaren dertig, die nog behoorlijk overeind staan, zijn in feite verouderd, omdat zij wat indeling en voorzieningen betreft, niet meer voldoen aan de eisen van deze tijd. Zo ontbreekt in de meeste van die woningen een wasgelegenheid. Wegen, kort voor of in de eerste jaren na de oorlog aangelegd, kunnen het gegroeide motorische verkeer niet meer verwerken. Daar waar de mogelijkheid tot verbreding van die wegen bestaat, gaan de zich daarin bevindende kunstwerken als bruggen en viadukten flessenhalsen vormen, die het effect van de verbreding teniet doen, terwijl de vervanging nu ons voor buitengewoon hoge kosten stelt. Dat zich op het ogenblik op bijna elk terrein tekorten in de voorzieningen voordoen (ik denk daarbij behalve aan wonen en verkeer ook aan onderwijs, gezondheidszorg en recreatie), is niet te wijten aan een in de oorlogsjaren ontstane achterstand, doch aan een in het verleden te weinig rekening houden met het feit dat bij toeneming van de welvaart het levenspatroon zich wijzigt. Daarom is het juist dat het ontwerp program in dit opzicht uitgaat van de stelling, dat wij nu de voorzieningen moeten treffen voor het leefmilieu van morgen. En het spreekt ook vanzelf, dat in elk geval dergelijke voorzieningen voor de toekomst gefinancierd zullen moeten worden uit de algemene middelen, opdat de lasten zo rechtvaardig mogelijk over ons gehele volk worden verdeeld.

Ik wil op dit punt van mijn betoog nog even teruggrijpen op mijn beschouwing betreffende het socialisme. Wij krijgen nog wel eens de kritiek te horen dat wij in onze opvattingen

over het socialisme te orthodox zijn. Dat wil zeggen, dat wij vasthouden aan beginselen van het socialisme die zogenaamde moderne socialisten reeds lang als utopisme hebben laten varen. Ik zou hier tegenover willen stellen dat de tijd juist ten gunste van die socialistische beginselen werkt. In de vorige eeuw en onder de toen bestaande verhoudingen deden die beginselen eerder denken aan de verkondiging van een volkomen nieuwe heilstaat dan aan een spoedige verwezenlijking in deze wereld. Nu zien we deze beginselen op enkele terreinen - zij het op gebrekkige wijze - gerealiseerd. Ik denk dan bijvoorbeeld aan de openstelling van het middelbaar en hoger onderwijs voor iedereen en de financiering van het gehele onderwijs grotendeels uit de algemene middelen. Onderwijs is de grootste post op de Rijksbegroting geworden. Ook met betrekking tot de voorzieningen ten behoeve van de volksgezondheid kan men een verschuiving in die richting zien. Met betrekking tot de verkeers- en vervoersvoorzieningen worden in die richting de eerste voorzichtige stappen gezet. Zo zullen de spoorwegen - als belangrijkste orgaan van openbaar vervoer - uit de algemene middelen worden gesteund, terwijl ook de grote gemeenten in het westen van het land uit die bron steun zullen ontvangen ter oplossing van de verkeersproblematiek die daar is ontstaan. Wij zullen als PSP die ontwikkeling moeten bevorderen en vooral in goede banen leiden. Wat het ontwerp program schrijft met betrekking tot het verkeer is duidelijk en principieel juist. Men moet de chaotische toestand die bezig is te ontstaan, niet trachten te bestrijden met zwaardere lasten te leggen op het partikuliere weggebruik. Men dient dat partikuliere weggebruik te verminderen door het openbare vervoer in alle opzichten aantrekkelijker en voordeliger te maken. Het parkeerprobleem en de luchtvervuiling door het toenemende verkeer in de steden dient men tegen te gaan door het gemeentelijk openbaar vervoer zo frekwent en zo geriefelijk te maken, dat de meeste automobilisten er de voorkeur aan zullen geven hun auto op parkeerplaatsen aan de rand van deze steden neer te zetten en verder van het openbaar vervoer gebruik te maken.

Ik zal niet alles wat in dit program met betrekking tot de leefbaarheid staat vermeld hier gaan opsommen. De richtlijnen die daarin worden aangegeven ter bestrijding van de luchtverontreiniging zijn een verantwoorde neerslag van de ervaringen die de PSP-gemeenteraads- en Statenfrakties bij initiatieven in die richting hebben opgedaan.

Tot die socialistische beginselen waarvan ik straks heb gesproken, behoort de opvatting dat de grond aan de gemeenschap behoort. Er is dacht ik geen ander beginsel waarvan de juistheid op het ogenblik zo overduidelijk door de feiten wordt bevestigd als het beginsel, dat de grond aan de gemeenschap behoort. De grondspeculatie viert nog steeds hoogtij en vormt een der belangrijke oorzaken van de hoge stichtingskosten van nieuwbouwwoningen. Uitbreidingsplannen van de gemeenten stuiten telkens op grote moeilijkheden door de vertragende werking van onteigeningsprocedures. Daarom vindt u het beginsel, dat de grond aan de gemeenschap behoort in ons program opgenomen.

Een facet van de leefbaarheid van onze samenleving, namelijk de woningvoorziening, ligt helaas nog voor een belangrijk deel in de sfeer van het partikuliere initiatief. Ik wil niets afdoen aan de ook bij ons bestaande waardering voor de wijze waarop de thans demissionaire minister van volkshuisvesting en ruimtelijke ordening zijn taak heeft opgevat, hetgeen resulteerde in een groeiend aantal gereedgekomen woningen. Maar kritiek kan ik deze bewindsman niet onthouden wat betreft zijn streven naar liberalisatie van de woningbouw. Die woningbouw wordt op het ogenblik gesubsidieerd. Terecht en naar mijn overtuiging in te geringe mate, want voor zeer velen liggen de huurprijzen van nieuwe woningen - ondanks de daarin verwerkte subsidie - nog veel te hoog. De bewindsman acht deze subsidiëring evenals tal van de woningbouw betreffende regulerende overheidsmaatregelen eigenlijk abnormaal. Zijn streven is daarom terugkeer naar wat hij verstaat onder normale verhoudingen. Dat wil zeggen, de woningbouw overlaten aan het partikuliere initiatief. De huurprijs laten bepalen door de werking van vraag en aanbod en woningen onderwerp laten van exploitatie om winst en van speculatie.

De PSP heeft van begin af aan het standpunt ingenomen dat de woningvoorziening in kwantiteit en in kwaliteit van zo belangrijke betekenis is geworden, dat de gemeenschap zelf daarvoor zorg heeft te dragen en verantwoordelijk is. En evenmin als onderwijs en gezondheidszorg, mag de mate waarin aan de woonbehoefte kan worden voldaan afhankelijk worden gesteld van het individuele inkomen van de woningbehoevenden.

Daarom verlangt de PSP de instelling van een woningbouwfonds, dat behalve uit de alge-

(vervolg) DE OPBOUW VAN DE SAMENLEVING

Rede uitgesproken door H.J. Lankhorst op het buitengewoon congres van de PSP, 19 en 20 november te Arnhem.

mene middelen, uit de aflossing en rentebetaling op woningwetvoorschotten mede wordt gevoed uit gedwongen leningen tegen lage rente. Daarom verlangt de PSP dat de overheid in belangrijker mate rechtstreeks wordt betrokken bij het bouwapparaat. We horen de laatste tijd van moeilijkheden tengevolge van wanbeheer bij tal van grote bouwondernemingen. Dat betekent stagnatie van de woningbouw. Daarom verlangt de PSP dat de exploitatie van woningen geheel wordt toevertrouwd aan gemeenschapsorganen als woningbouwverenigingen en gemeenten. Maar bijzondere aandacht vraagt het ontwerp program ook voor een juiste aftasting van de woningbehoefte. In het verleden is onderschat de behoefte aan bejaardenwoningen en woningen voor alleenstaanden en studenten.

Partijgenoten,

Ik heb u een deel van het ontwerp program gepresenteerd vanuit de principiële achtergrond waaruit dit program is voortgekomen. Het is een pacifistisch socialistisch program. Dat is duidelijk. Sluit het aan op deze tijd?

Wij zijn pas gekonfronteerd met een kabinetskrisis die naar mijn overtuiging zijn feitelijke oorzaak vond in de weigering van de grote ondernemers verder bij te dragen in algemene voorzieningen die voor het leefbaar houden van de toekomst voor ons volk noodzakelijk zijn. In de huidige structuur van onze gemeenschap zullen wij met dergelijke crises steeds opnieuw worden gekonfronteerd. Hier is een zich duidelijk opstellen een eerste vereiste. Welnu, met dit program stellen wij ons duidelijk op. Wij onderscheiden ons met dit program duidelijk van de vijf grote partijen. Onze opstelling betekent, dat wij het weinig zinvol achten in een voortdurend touwtrekken met groepen die het eigen belang voorop blijven stellen, aan de verbetering van de samenleving te dokteren. Onze opstelling houdt in dat wij het alleen maar mogelijk achten op directe wijze een rechtvaardige en vreedzame samenleving te bereiken, indien wij de structuur van die samenleving in socialistische zin wijzigen.
